

Sotsiaaldemokraatliku Erakonna programm

Kinnitatud erakonna VIII üldkogul Tallinnas, 19.mail.2001. a.
ja muudetud erakonna X üldkogul Tallinnas, 10 mail 2003.a.

Sotsiaaldemokraatlik erakond annab Eesti poliitikamaastikule inimlikkuse mõõtme – tasakaalu hoidmine inimese ja tema sotsiaalse, kultuurilise ning loodusliku keskkonna vahel.

Meie tegevuse ülim eesmärk on ühiskonna iga liikme hea ning väarikas elu, sõltumata tema tegevusalast ja sellest, kas ta tegutseb linnas või maal.

Sotsiaaldemokraatlik Erakond on sotsiaaldemokraatlikke aateid kaitsev erakond.

Meie aateiks on vabadus, õiglus ja solidaarsus. Kõigil on õigus väarikale elule ja oma võimete vabale arendamisele. Meie eesmärk on kujundada Eestist majanduslikult edukas ühiskond, mis on samal ajal ka sotsiaalselt osavõtlik ning õiglane. Me lähtume arusaamast, et inimarengu kvaliteet on ühiskonna edukuse tunnus.

Meie ellusuhtumine liidab isikuvabaduse põhimõtte sotsiaalse vastutuse põhimõttega. Me hindame kõrgelt säästlikku eluhoiakut inimeste, looduse ja kultuuri suhtes.

Meie sihiks on ühiskond, mis rajaneb tingimatul demokraatlikul korral ning juhindub sotsiaalse hoolivuse põhimõttest. Sotsiaaldemokraatlik Erakond väljendab Eesti sotsiaaldemokraatiat. Meie maailmavaadet võib nimetada ka sotsiaalökoloogiliseks, mis aitaks Eestil edukalt ja stabiilselt areneda XXI sajandi globaalses teabeühiskonnas, säilitades tasakaalu inimese ja tema sotsiaalse, kultuurilise ning loodusliku keskkonna vahel.

Me peame Eesti avatust ja rahvusvaheliste kontaktide arendamist rahvusriigi säilimise ja rahvuskultuuri arenemise eeltingimuseks. Meie arvates on Eesti turvalise tuleviku kõige tõhusam tagatis Eesti kuulumine Euroopa Liitu.

Me taotleme iga inimese teokat osalemist oma elu ja oma riigi saatuse kujundamises.

Sotsiaaldemokraatlik Erakond on sotsiaalse tasakaalu erakond

Ühiskonna koostoime alus on usaldus üksteise vastu. Usalduse olemasolul hoiame kokku jõudu ja ühiskonna toimimise kulusid. Meie eesmärk on luua selline keskkond, kus inimene tahab ja saab osaleda ühiskonna heaolu loomisel. Me kutsume kodanikualgatusel loodud jõudusid tooma pidevalt oma ettepanekuid, mõtteid ja muresid poliitilisele tasandile.

Inimsõbraliku elukeskkonna kujundamiseks on vaja erinevaid ideid ja erinevat meelelaadi; on vaja nii riskijulgust kui alalhoidlikkust. Me toetume inimesele, kes loob iseenda ja ühiskonna heaolu. Me hoolime ka sellisest inimesest, kes ise enda eest seista ei suuda. Me hoolitseme tema eest. Koosmeel on tugevaim ühiskonda edasiviiv jõud.

Sotsiaaldemokraatlik Erakond on sotsiaalse vastutuse erakond

Sotsiaaldemokraatide juhtmõte on lihtne: meie hoolime! Me hoolime inimesest, sest inimese heaolu on kõigi asjade mõõt. Me hoolime inimese tervisest, tema ümbrusest ja üldisest elukeskkonnast.

Ühiskond areneb kiiresti ainult siis, kui oskab kasutada kõigi oma liikmete taht edendada elu. Avaliku sektori kohustus on luua keskkond selle tahte rakendamiseks.

Inimesi on arenguks vaja enam kui kapitali. Me olime liiga kaua pimestatud arvamusest Eesti töötajate kõrge taseme kohta ja jätnud unarusse hariduse ning pidevõppe väärtustamise. Avalik võim peab olema ühiskonna arendamisel teenäitaja, mitte sõrkima avaliku arvamuse sabas. Vastutus ühiskonna arengu eest lasub meil kõigil ja see koondub erakondade tegevusse.

Sotsiaaldemokraatlik Erakond on säästva arengu erakond

Me tahame laiendada arengu eelduste skaalat. Inimene vajab eesmärgistatud tegevust, mitte tegevusetut heaolu. Me seisame selle eest, et Eesti inimese heaolu sünniks tema loovast tööst, mitte aga kellegi või millegi arvel.

Me vaatame tulevikku, sest ainult nii on võimalik edasiminekuks. Me hindame minevikku, sest ainult nii saab reaalselt mõista olevikku. Me lähtume piiratud ressursside säästlikust kasutamisest, sest väikeriik saab suureks ainult enda loodud väärtustest. Eesti ressurss on loodus ja inimesed. Neid ressursse peab kasutama oskuslikult ja optimaalselt, nii et need oleksid maksimaalselt kasutatavad ka tulevastele põlvkondadele.

Kutsume kõiki osalema ühiskonna kujundamisel, sest see on meie kõigi igapäevane elu, mida poliitiliste otsustega vormitakse. Inimlik mõõde on uue sajandi poliitika selgroog.

I INIMENE, ÜHISKOND, RIIK

Meie ideaal on vaba ja väarikas inimene, kes vastutab iseenda, oma lähikondsete ja kaasaegsete ning tulevaste põlvkondade ees. Me mõistame inimese vabadust kui õigust ja võimalust otsustada ja tegutseda oma südametunnistuse järgi nii isiklikus kui ka avalikus elus. Me käsitleme inimese vastutust kui tema kõlbelist enesepiirangut ja kohustust kaaskondsete ees.

- Inimese vaba valiku õigust tunnistades nõuame, et meie valik oleks kõlbeline: inimese vabadust piirab tema kaaskondsete samasugune vabadus. Austades teise inimese vabadust, peame olema sallivad tema tõekspidamiste ja püüdluste suhtes.
- Me tunnistame iga inimese õigust heaolule, mis saavutatakse rahu, solidaarsuse, koostöö, ausa konkurentsi ja ühiskondlike lepete abil, mitte end teineteisele vastandades või üksteisega vaenutsedes.
- Meile on tähtis inimlik side põlvkondade vahel. Perekond on meie jaoks ühiskonna algeks, mis peab oma liikmetele pakkuma turvalisust, vastastikust mõistmist, tunnustust ja toetust. Perekond peab lastes kujundama kõlbelist ja säästlikku eluhoiakut ning demokraatlikku vastutustunnet.

Me seisame kindlalt demokraatia ja inimõiguste kaitsel.

- Me oleme igasuguse diskrimineerimise vastu. Ühiskond peab kaitsma arvamuste paljususe põhimõtet ja tunnustama vähemusrühmade vajadusi ning õigusi.
- Igaüks peab teadma omaenda ja kaaskondsete õigusi ja igapäevane peab olema tagatud võimalus oma õigusi kaitsta. Hästi informeeritud ja oma õiguste eest seista oskav kodanik on demokraatliku riigikorra alus. Seadused peavad olema üldmõistetavad.
- Ajakirjanduse vabadus, teabe kättesaadavus ja selle kasutamise oskus on ühiskondliku vabaduse, vastutuse ja õigluse oluline tingimus.

- Inimene saab end teostada vaid ühiskonna liikmena, sest ainult siis on tal õigus oodata ja võimalus saada ühiskonnalt toetust oma püüdlustele ning tunnustust oma saavutustele. Samas tuleb tal täita oma kohustused ühiskonna ees üldise hüve huvides.
- Demokraatlikud erakonnad on Eesti poliitilise süsteemi aluseks. Erakondade poliitiline vastutus peab valijate ees suurenema. Erakondade tegevus peab olema avalik ja nende poliitilised dokumendid igale kodanikule kättesaadavad.

Me soovime Eestit näha majanduslikult eduka ja ühiskondlikule leppele rajatud stabiilse riigina, kus valitseb seadus ja kord; riigina, mis tagab sotsiaalse kaitse ja arenguvõimaluse igale inimesele; riigina, mis kindlustab üksikisiku ja rahva turvalisuse ning soodsa elukeskkonna nii praegustele kui ka järgmistele põlvkondadele.

- Meie ideaaliks on partnerlusühiskond, mida iseloomustab vabade ja väärikate, üksteise iseärasusi, huve ja tegevust tunnustavate inimeste ühine tegevus selle ideaali nimel. Inimese väärtust ei saa hinnata ainuüksi tema ärilise edukuse, ametikoha ega poliitilise haarde alusel. Meie eesmärgiks on ühiskonna selline riiklik korraldus, mis vastab selle ühiskonna liikmete loomulikule õiglustundele.
- Me käsitame Eestit kui demokraatlikku rahvusriiki ñ riiki, mis kannab edasi eestlaste emakeele, kultuuri ja ajalooa määratud rahvuslikku identiteeti, eristamata seejuures oma kodanike õigusi ja vabadusi nende rahvusliku päritolu alusel.
- Me oleme seisukohal, et parlament on lisaks seadusandlikule kogule samavõrd ka rahva esindus. Parlamendiliige on avalikult tegutsev rahva esindaja ja info tema tegevuse kohta peab olema kättesaadav kõigile valijatele.
- Eesti riigi ja kohaliku võimu kujundamisel lähtume tõhususe, usaldusväärsuse, inimsõbralikkuse ja läbipaistvuse kriteeriumitest.
- Haldussüsteemi moderniseerimisel tuleb maksimaalselt kasutada infoühiskonna võimalusi, kuid avaliku võimuga peavad vabalt suhelda saama ka need inimesed, kes ennast arvuti taga mugavalt ei tunne.
- Me hindame kõrgelt kodanike teenistuses olevat asjatundlikku, kõlbelist ja seaduskuulekat ametnikku. Avalik teenistus peab olema kvaliteetne ning ametnike tegevus peab olema kõigile teada, kontrollitav ja mõistetav. Avaliku teenistuse korrektsus eeldab riigi- ja omavalitsusametnike koolitamist, nende kutsesobivuse korrapärasest hindamist ja ametikohtade võistutäitmist.

Me ütleme selge ei korrupsioonile.

- Avalikku võimu nii riigi kui kohaliku omavalitsuse tasandil tohib kasutada ainult üldise hüve arendamiseks ja mitte kellegi erahuvide teenimiseks. Me oleme veendunud, et altkäemaksuvastane võitlus peab olema ühiskonna ja riigi pideva tähelepanu all kui kõlbelise kasvatus ja õiguskorrast kinnipidamise abinõu.
- Demokraatia laiendamine ühiskonnas nõuab võimu ja juhtimise detsentraliseerimist, otsustusõiguse ja vastutuse viimist omavalitsuse ning kodaniku tasandile. Kogukonna liikmena peab igal inimesel olema võimalik osa võtta kohaliku elu kujundamisest.
- Riik peab seisma üldise hüve teenistuses, täites ülesandeid või osaledes ülesannete täitmisel, milleks erasektor ei ole võimeline või piisavalt tõhus.
- Keskvalitsus ja kohalikud omavalitsused peavad kokku leppima ülesannete jaotamise. Omavalitsus peab lahendama kõiki neid avaliku sektori ülesandeid, mille täitmine on talle jõukohane ja majanduslikult otstarbekas. Et neid ülesandeid täita, peab omavalitsusel olema käsutada piisavalt raha.

- Omavalitsuste majanduslike võimaluste erinevuse tõttu on vajalik riigi tulude ümberjaotamine. Riigi ülesanne on seadusega sätestada nõuded ja tingimused, millele peab omavalitsus vastama. Riigi ülesanne on majanduslike vahenditega ergutada omavalitsuste koostööd, nende liitumist või jagunemist, arvestades nii traditsioone, demokraatia arendamise vajadusi kui ka majanduslikku otstarbekust.

Me toetame tsiviil- ehk kodanikuühiskonna ja osalusdemokraatia arengut, mis annab igapäevase võimaluse kõigil otsusetasanditel kaasa aidata ühiskonnaelu kujundamisele. Me soodustame inimeste koondumist kodanikeühendustesse ja toetame nende algatatud ettevõtmisi ühiskondliku heaolu suurendamisel.

- Me toetame keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste koostööd kolmanda sektoriga ning kaasame otsuste tegemisse valitsusväliseid organisatsioone ja kodanikeühendusi.
- Me järgime kõigil ühiskonnaelu aladel naiste ja meeste võrdsuslikkuse põhimõtet. Me toetame naiste elavamat osavõttu juhtimisest ning poliitikast ning meeste senisest suuremat osalust kodumajapidamises ja laste kasvatamisel. Me seisame naiste ja meeste võrdsete võimaluste eest tööjõuturul.
- Sotsiaaldemokraatlik Erakond toetab oma sotsiaalpartnerite – ametiühingute – tugevnemist ja nende tegevust parema elu- ja töökeskkonna loomisel.

II SOTSIAALPOLIITIKA

SOTSIAALPOLIITIKA ALUSED

Riigi ülesanne on sotsiaalpoliitika kaudu tagada rahvusliku inimarengu üldine paranemine.

- Meie eesmärk on soodustada iga inimese iseseisva toimetuleku võimet ja täisverelist osalemist ühiskondlikus elus. Ühiskond peab olema korraldatud selliselt, et võimalikult suurem osa inimestest oleksid võimelised iseseisvalt toime tulema.
- Ühiskonna eriline tähelepanu peab kuuluma noortele, kes alles otsivad oma võimetele sobivat kohta ühiskonnas; väikese sissetulekuga, eeskätt lastega peredele; pikaajalistele töötutele; puuetega inimestele; vanuritele ja pensionieelses eas inimestele.
- Me käsitleme eakaid kui aktiivseid ühiskonnaelus osalejaid. Sotsiaaldemokraatide eesmärgiks on vananemise sihtprogrammi väljatöötamine ja käivitamine.

Riik ei saa võtta inimeselt vastutust toimetuleku eest, kuid ta peab aitama oma kodanikel seda kanda.

- On võimalik ja vajalik suurendada iseseisva toimetuleku võimalusi kaasaegse hariduse ja pideva täiendõppe abil, mis aitavad inimesel kohaneda kiirelt muutuva eluga.
- Riigi ettevõtlus-, tööturu-, palga- ja maksupoliitika peab kaasa aitama toimetuleku kindlustamisele.
- Sotsiaalkindlustussüsteem peab tagama inimesele kindlustunde nende olukordade puhuks, kus iseseisev toimetulek on raskendatud.
- Omavalitsustel peab olema piisavalt raha, et neil oleks võimalik järgida seadusega ettenähtud sotsiaalkindlustuse standardit.
- Riigi ja omavalitsuste ülesandeks on võitlus vaesuse vastu.

Toetame nii riigi kui ka kohalikul tasandil aktiivset sotsiaalpoliitikat, mis on suunatud kriiside ennetamisele ja abivajajate õigeaegsele väljaselgitamisele.

Eduka sotsiaalpoliitika aluseks on teadlikud otsused ja lahendused. Seepärast toetab riik vastavaid uuringuid ning registre ja statistika arengut.

PERED

Laste heaolu ja normaalne kasvamine ning areng toimub eelkõige peres.

- Meie perepoliitika eesmärk on luua sobiv keskkond pereeluks ja laste kasvatamiseks, eesmärgiga soodustada püsivate lasterikaste täisperede arvu kasvu ning aidata kaasa kõigi perede iseseisvale toimetulekule.
- Lastega perede heaolu – see tähendab majanduslik, sotsiaalne ja psühholoogiline toimetulek – peab saavutama Eesti vähemalt keskmise taseme.
- Erilist tähelepanu tuleb pöörata noorperedele, paljulapselistele peredele ja üksikvanemaga peredele.

Käsitleme lastetoetust kõiki lapsi võrdselt väärtustava toetusena lapsele - ühiskonna majanduslikku abi oma uuele liikmele.

Seaduses tuleb määratleda isa ja ema võrdsed kohustused ja õigused lapse kasvatamisel. Lapsehoolduspuhkusel olles peavad vanemal säilima kõik töökohaga seotud garantiid.

Lastega peredele tuleb luua soodsad võimalused töö- ja pereeluks.

- Perel peab olema võimalik valida, kas kasvatada last kodus või kasutada laste päevahoiu teenust.
- Tööandjaid tuleb motiveerida, et väikelaste vanemad saaksid soovi korral töötada kodus või osalise tööajaga.
- Lapsehoolduspuhkusel olles peavad vanemal säilima kõik töökohaga seotud garantiid.
- Töötava lapsevanema koduse koormuse vähendamiseks on vaja, et kohalik võim arendaks infrastruktuuri ja soodustaks koduteenuste kättesaadavust.
- Eestis ei tohi ükski laps jääda hoolitsuseta.

Laste õigus elada turvaliselt tuleb tagada seadusega ja lastekaitse praktilise korraldusega.

- Koduhoolitsusest ilma jäänud või perevägivalda all kannatavad lapsed peavad abi ja hoolitsuse saama läbi turvakodude, internaatkoolide, kriisi- ja nõustamisteenistuste ning tugiperede süsteemi.
- Tähelepanu alla tuleb võtta koolivägivald ja püüda kõrvaldada kõik need eeldused, mis selleni viivad.
- Seadusega tuleb keelata lastega perede tänavale tõstmine ilma neile uut peavarju pakkumata.

Tulevaste kodanike kasvatamine on pere ja ühiskonna ühine ülesanne.

- Pooldame perekonna ja ühiskonna jagatud vastutust laste kasvatamisel.
- Riik peab kõigi otsuste vastuvõtmisel jälgima, et nende tulemusel laste ja lastega perede olukord ei halveneks, ning toetama nii otseselt kui kaudselt lastega seotud tegevusi.
- Kõigi laste ja peredega seotud küsimuste plaanipäraseks lahendamiseks ja Eesti demograafilise olukorra parandamiseks on vaja ellu rakendada pikaajaline riiklik programm.

Riik ja kohalik omavalitsus toetavad kõiki perekondi laste kasvatamisel, tehes koostööd mitteriiklike organisatsioonidega. Laste kasvatamisel toetavad perekond, riik, kohalik omavalitsus ja muud organisatsioonid (nii kasumit taotlevad kui mittetulunduslikud) üksteist.

- Igale kooliõpilasele on vaja tagada kättesaadav täisväärtuslik lõunasöök. Ükski Eesti laps ei tohi kannatada alatoitluse all.

TÖÖHÕIVE JA TÖÖTU SOTSIAALNE KAITSE

Toimetuleku- ja heaoluallikatest seame esikohale töö. Eestis tuleb taastada ausa ja tulemusliku töö tunnustamine, mis peab kajastuma ka palgasuhetes.

- Toetame sotsiaalsel partnerlusel põhinevaid suhteid tööturul ning tööandjate ja töövõtjate organiseerumist. Olulised küsimused palga ja töötingimuste osas lahendatakse kahe- ja kolmepoolsete (tööandjad, töövõtjad, valitsus) läbirääkimistega.
- Tööturu osapooled kannavad võrdselt riigiga vastutust üldise toimetuleku eest.
- Avaliku sektori töösuhted peavad olema avatud ja paindlikud. Töö avalikus sektoris peab olema vääriliselt hinnatud. Riigiteenistujad peavad saama palka, mis vastab nende töö tulemuslikkusele ja kvalifikatsioonile.
- Peame vajalikuks vähendada palgatulude regionaalseid, soolisi ja muid diskrimineerivat laadi erinevusi.

Riigil on oluline roll töösuhete reguleerimisel ja tööhõive säilitamisel

- Tööturu osapoolte õigused ja kohustused reguleeritakse seadusega.
- Suure tööpuudusega piirkondade tööhõive säilitamisel ja seal uute töökohtade loomisel tuleb keskvalitsusel ja kohalikul omavalitsusel teha tihedat koostööd.
- Toetame Euroopa Liidu töösuhete, töökeskkonna ja tööohutuse normide rakendamist Eestis.

Tööhõivepoliitika peab vastama kiire majandusarengu vajadustele.

- Peame tähtsaks täiend- ja ümberõppe võimaluste avardamist ja õppetaseme parandamist ning tööhõive ja koolituse tugisüsteemide rajamist.
- Ainult läbi aktiivse tööhõivepoliitika on võimalik vähendada töö- ja tööjõu puudust.

Tööhõive riskigrupid tuleb siduda tööturuga ja soodustada paindlike töösuhete levikut.

- Sotsiaalse tõrjutuse vältimiseks peame esmatähtsaks pensionieelikute, puuetega inimeste ja pikaajaliselt töötuks jäänute, eriti aga noorte tööhõive tagamist.
- Iga noor peab Eesti tööturul leidma endale koha, mis vastab tema võimetele ja arendab teda.

Riigi, tööandjate ja töövõtjate osalusel luuakse töötusekindlustus, mis võimaldab seniselt anonüümselt ja ebatõhusalt töötü abiraha süsteemilt üle minna avalikule, tööturu osapooli rahuldavale ning toimetulekut kindlustavale süsteemile.

Avalik võim peab pideva aktiivse tööhõive poliitikaga leevendama tööpuudust.

- Elanikkonna kindlustamine tööga eeldab hästiarenenud tööturuametite ja tööhõivega tegelevate erastruktuuride koostööd ning laialdast, tööhõivele orienteeritud täiend- ja ümberõppesüsteemi.
- Töötutele suunatud vahendite kasutamisel tuleb rahalisele abile eelistada tööturuteenuseid, mis aitavad töötaja vajadusel ümber õpetada ja tal tööd leida.
- Esmatähtis on võitlus struktuurse ja regionaalse tööpuudusega, noorte töötuse ennetamine ning pikaajaliselt töötute perede sotsiaalne kaitse. Riik ei tohi endale lubada samme, mille tagajärjeks võib olla struktuurse või regionaalse tööpuuduse järsk suurenemine.
- Arvestades noorte ja naiste töötuse kasvu ning ülikõrge töötusega asulate ja piirkondade olukorda, on meie eesmärk hoida tööpuudus riiklike programmide abil võimalikult madalal tasemel.

Töötul on õigus saada majanduslikku abi, mis võimaldab tal toime tulla ja jätkata tööotsinguid.

- Seadusega kehtestatud kohustuslikus töötuskindlustuses osalevad nii tööandjad kui ka töövõtjad.

Sotsiaalpartnerlus on vajalik element tagamaks töötü efektiivne sotsiaalne kaitse.

- Peame esmatähtsaks töökohtade juurdekasvu tagavate tööandjate sotsiaalset tunnustamist ning ergutamist.
- Eesti riik vajab töö- ja palgapoliitikat, mis põhineks tööandja ja töövõtja ühisel sotsiaalsel vastutusel ning omavahelisel partnerlusel ja tagaks kõigile, kes teevad korralikult tööd, ka korraliku – s.t perekonna normaalseks toimetulekuks piisava – sissetuleku.

- Tööhõive valdkonnas soovime teha tihedat koostööd ametiühingutega.

TERVISHOID

Lähtume põhimõttest: tervist on kergem ja odavam hoida, kui haigusi ravida.

- Tervishoid peab aitama inimesel säilitada kehalist, vaimset ja emotsionaalset heaolu. Tervisepoliitika osaks peab saama hoolitsus keskkonnakaitse, tervisliku toitumise ja tervisespordi arendamise eest ning ebatervislike harjumuste vastane selgitustöö, mis peab algama kodust ja koolist. Hoolitsus tervislike eluviiside ja rahvaspordi arengu eest on eelkõige kohaliku omavalitsuse ülesanne.
- Tervishoiukorraldus peab ühendama arstiabi kättesaadavuse, kvaliteedi ja ökonoomsuse põhimõtteid. Pooldame tervishoiureformi jätkamist suunas, mille peamiseks sisuks on perearstisüsteemi kui kõigile abivajajatele kättesaadava elukohajärgse arstiabi arendamine.
- Väga tähtsad on koolitervishoiu ja tervisekasvatuse küsimused. Tuleb suurendada koolide kehalise kasvatuse, tantsu- ja ujumistundide arvu ning kohaliku omavalitsuse toetusi koolispordile.
- Narkootikumide tarbimine on noorsoo tervist kahjustav ja võitlus sellega on tervisekasvatuse üks tähtsamatest ülesannetest.
- Eesti rahvale kujutavad tõsist ohtu mitmed nakkushaigused nagu AIDS ja tuberkuloos. Riik peab käivitama programmid selliste haiguste leviku piiramiseks ning raviks ja eraldama selleks vastavad vahendid.
- Sotsiaaldemokraadid taotleavad sihipärasemat tegevust alkoholi kuritarvitamise vähendamiseks.

Ravikindlustussüsteem vajab edasiarendamist.

- Seadusega tuleb sätestada, milline osa tervishoiuteenuste eest tasutakse ravikindlustusmaksuga, milline riigieelarvest ning millise tasub patsient.

Seadusega tuleb tagada patsiendi õigus saada kvalifitseeritud arstiabi ning sätestada, kes ja millisel määral kannab vastutust ebakvaliteetse või valesti määratud ravi korral.

Hoolekanne

Hoolekande esmane ülesanne peab olema inimese toimetulekuvõime säilitamine, arendamine ja taastamine.

- Puuetega inimeste ja vanurite taastusravi ning toetussüsteemi loomine, mis tagaks nende maksimaalse enesega toimetuleku ning täisväärtusliku osalemise ühiskonnaelus, on ülesanne, mida peab täitma riik koostöös omavalitsusega.
- Toimetuleku toetamiseks tuleb omavalitsustel rajada sotsiaalkortereid ja toimetulekukeskusi, mis ühendavad pansionaadi, huvikeskuse, nõuandla, osalise toimetulekuabi ja jõukohase töö võimalusi.
- Avahoolduse, vanurite ning kehalise puudega inimeste hooldekodude, pikaravihaiglate ja laste turvakodude teenuse korraldamine on omavalitsuse kohustus.
- Sotsiaaltoetuste saajatel, pensionäridel ning lastel on õigus ühistranspordi ja kultuuriteenuste hinnasoodustustele – need tagab kohalik omavalitsus.
- Puuetega inimestel on õigus riiklikult tagatud eriõppele ja õigus saada abi olmeliseks toimetulekuks. Selleks on vajalik tõhus infovahetus puuetega inimeste, nende organisatsioonide ja ühiskonna vahel.
- Keskvalitsus ja omavalitsused peavad hoolt kandma kinnipidamiskohtadest vabanenute rehabilitatsiooni ja tööhõive korraldamise eest ning piiritlema oma ülesanded selles valdkonnas nii, et karistuspoliitika aitaks kaasa kuritegevuse vähenemisele.
- Elukeskkonda tuleb muuta nii, et see vastaks kõigi inimeste vajadustele.
- Töö- ja eluruumid, ameti-, haridus-, kultuuri-, spordi- ja teenindusasutused, linnakeskkond ja transport peavad vastama puuetega inimeste vajadustele. Ehituse ja keskkonnakujunduse standardid peavad neid vajadusi arvestama.

Eelistame vanurite ja puuetega inimeste kodus hooldamist ning vajaduse korral selleks omavalitsuse kaudu toimiva avahooldussüsteemi loomist.

PENSIONID: ME PEAME MÕTLEMA HOMSELE JUBA TÄNA!

Meie eesmärgiks on tulevikku suunatud pensionisüsteemi rakendamine, mis annab kindlustunde vanaduspäevadeks praegu tööeas olevale põlvkonnale.

- Riiklik pensionikindlustus peab tagama igale pensioniikka jõudnud inimesele vähemalt sotsiaalsele elatusmiinimumile vastava sissetuleku; sellele lisandub isiku individuaalsest sissemaksest arvestatav osa.
- Eesti rahvastiku vanuselist koostist ja majandusliku arengu taset ning tulevikuväljavaateid silmas pidades tuleb lähiajal luua pensionisüsteem, mis koosneb riiklikust pensionikindlustusest ja vabatahtlikust, eraalgatusele tuginevast pensionikindlustusest. Riiklikus pensionikindlustuses tuleb võtta sihiks seniselt jaotuspõhimõttel rajanevalt pensionisüsteemilt järk-järgult üle minemine kogumispõhimõttel toimivale pensionikindlustusele.
- Uus pensionisüsteem peab rajanema laiapõhjalisele ühiskondlikule kokkuleppele, kus oleksid põimunud eri põlvkondade, tööandjate ja töötajate ning riigi ja üksikisiku huvid. Ainult see tagab pensionisüsteemi stabiilsuse.
- Uue pensionisüsteemi rakendamisel tagame praegustele pensionäridele elatustaseme säilimise.

Püsiva või ajutise töövõime puhul nähakse ette töövõimetuspension.

- Töövõimetuspensionini suuruse määramisel arvestatakse töövõime kaotuse astet ja isiku eelnevat tööpanust.

Toitjakaotuspension peab tagama iseseisva toimetuleku isikutele, kes on olnud ülalpeetavad ja kellel puudub võimalus tööle asuda.

ELUASE

Inimväärse ja turvalise elu eeldus on eluaseme olemasolu, mida üksik inimene või pere saab pidada oma koduks.

- Seadused peavad kaitsma kodu puutumatust.
- Keskvalitsus ja omavalitsused peavad igati soodustama investeringuid eluaseme soetamiseks ja elamute heakorramiseks. Peame vajalikuks eluasemelaenu soodustusi lastega peredele ja laenu osalist riigi- või omavalitsusepoolset kustutamist seoses lapse sünniga.
- Omavalitsuste käsutuses peab olema piisav arv kortereid, mida saab kasutada nende inimeste majutamiseks, kes ei suuda endale ise eluaset muretseda või kes on sunnitud elamispinna vabastama oma kohustuste täitmatajätmise tõttu.
- Tuleb arendada munitsipaalelamuehitust, mis aitaks leevendada ka noorte eluaseme probleeme.

Oleme otsustavalt vastu omanike ja üürnike vastandamisele.

Seadusega tuleb kaitsta nii omaniku kui üürniku huve ning sätestada mõlema poole õigused ja kohustused. Kohalik omavalitsus peab tegusalt kaasa aitama vastastikusele huvide arvestamisele ja nende tasakaalustamisele aktiivse eluasemepoliitika kaudu.

Soosime konkurentsi kommunaalmajanduses

Konkurentsi kaudu alaneb hind ja paraneb teenindus. Monopoolses seisundis ettevõtete hinnakujundus tuleb allutada kohaliku võimu ausale ja asjatundlikule kontrollile.

NOORSOOPOLIITIKA

Meie noorsoopoliitika eesmärk on soodustada ja toetada noorte igakülgset arengut õppimise, vaba aja veetmise ja enesetäiendamise kaudu ning aidata noori iseseisva elu alustamisel.

- Peame oluliseks kultuuridevahelisel suhtlemisel saadavat kogemust rahvusvahelise noorsootöö kaudu. Noorsoopoliitika peab tegelema erineva sotsiaalse taustaga ja erinevatest rahvustest noortega, noorsootöötajate koolituse ja täiendõppega, noorsootööorganisatsioonidega, noorte nõustamisega, pikaajaliste sooduslaenude saamisel eluaseme võimaldamiseks, sotsiaaltoetuste ja dotatsioonidega kõikidele noorsoo gruppidele.
- Noorsootööd tehakse kohaliku omavalitsuse, maakonna, riigi ja kolmanda sektori tasandil. Noorsoo organiseeritud tegevus toimub põhiliselt kolmandas ehk mittetulundussektoris. Riikliku noorsoopoliitika tähtsaks eesmärgiks peab olema mittetulunduslike noorteühenduste toetamine. Need peavad tegema tihedat koostööd nii kohaliku omavalitsusega kui keskvalitsusega.
- Toetame noorteühenduste katusorganisatsiooni loomist, mis ühendaks vabatahtlikkuse alusel nii ala-katusorganisatsioone kui noorteühendusi. Riik peaks toetama ühtse katusorganisatsiooni tegevust rahaliselt. Ühtne katusorganisatsioon nõustab noorteühendusi ja esindab oma liikmete huve riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil.
- Tõhusasse haridussüsteemi tehtavad investeeringud ning haridussüsteemi ühtlustamine Euroopa Liidu nõuetega tagavad kvaliteetsema ja arenguvõimelisema tööjõu ning aitavad ära hoida tööpuuduse järsu kasvu noorsoo hulgas.
- Omavalitsuste noorsootööl on paralleelselt kooli ja koduga oluline roll kuritegevuse ja uimastite leviku tõkestamisel ning salliva ja aktiivse eluhoiaku kujundamisel.
- Noorsoopoliitika on tulevikku suunatud tegevus ja üks selle ülesandeid on hoida ennetavalt ära noorte kuritegevust, narkootikumide ja alkoholi kuritarvitamist.

III HARIDUS, KULTUUR JA TEADUS

Haridus on inimarengu tähtsaim osa

- Me näeme Eestit kui õppivat ühiskonda. XXI sajandi teabeühiskond nõuab pidevat ja kõikehõlmavat õppimist. Hea haridus loob eelduse majanduse tugevnemisele ja nende soodus koostöö tugevdab rahva elujõudu ning kindlustab Eesti tulevikku. Haridus on tähtsaim tuleviku suunatud investeering, mis loob eelduse isiklikule eneseteostusele ja rahvuslikule konkurentsivõimele. Avatud maailma ja teabeühiskonna ajastul on haridussüsteemi üks olulisemaid eesmärke õpetada vajaliku teabe leidmise ja selle usaldusväarsuse hindamise oskust.
- Me peame vajalikuks seostada hariduspoliitika sotsiaalpoliitikaga ja käsitada haridust inimarengu tähtsaima osisena.
- Igähele peab olema kättesaadav tema võimetele vastav ja samal ajal tema võimeid arendav haridus. Taunime haridustaseme ühtlustamist andekamate arvel. Kõigile puuetega lastele ja noortele tuleb tagada võimeid arendav ja toimetulekut kindlustav haridus.
- Me pooldame haridussüsteemi sidumist Põhjamaade ja Euroopa haridussüsteemiga. Eestikeskne õppesisu tuleb loovalt siduda nii siinse kultuurilise mitmekesisuse tunnustamise kui ka globaalse lähenemisviisiga.

Kooli roll ühiskondliku suhtlemise keskkonnana peab suurenema, et tagada iga noore kõlbeline areng, kodanikutunne, koostöövõime ning eneseväljendusoskus.

- Me toetame ühtluskooli põhimõtet ja kutsehariduse ühildamist üldharidusega. Õppekavad peavad vastama teabeühiskonna vajadustele, suunates õpilasi iseseisvale probleemide püstitamisele ja oskusele leida ning kasutada erinevaid teabeallikaid. Õppevahendid peavad vastama nüüdisaja nõuetele.
- Me toetame riikliku alushariduse andmist lasteaedades, eelklassides või koduõpetuse abil, et saavutada kõigi laste senisest parem kooliküpsus. Üldhariduse tähtsaimaks osaks peame kvaliteetset põhiharidust, millele toetub inimese hilisem haridustee ja toimetulek.
- Me peame oluliseks eelistavalt arendada kutsekõrghariduse kvaliteeti ja mitmekesisust riigi, omavalitsuste ja erasektori koostöona.
- Kool peab kaasa aitama muulasnoorte integreerimisele Eesti ühiskonda ja nende ettevalmistamisele Eesti kodakondsuse taotlemisel. Muukeelse põhikooli haridustase peab võimaldama jätkata haridusteed eestikeelses õpikeskkonnas.
- Haridusvõrgu korrastamisel lähtume alus- ja põhihariduse elukohakesksusest ja üldkättesaadavusest ning vajadusest pakkuda kvaliteetset keskharidust. Keskhariduse kõrge taseme saavutamine nõuab üldjuhul gümnaasiumide eraldamist põhikoolist ja eeldab nende paiknemist suuremates keskustes. Gümnaasiumihariduse ja kutsehariduse koondamisel keskustesse tuleb koolitransport ja õbbimisvõimalused tagada kõigile õpilastele, kes seda vajavad. Üldhariduse ja kutsehariduse paikkondlik süsteem peab lähtuma noorte vajadustest ning regionaalarengu toetamise põhimõttest. Parimaks lahenduseks peame piirkondlike hariduse sihtasutuste loomist riigi ja omavalitsuse osalusel, mis tagaksid piirkondliku koolivõrgu efektiivse ja ökonoomse, eri tasemeid siduva haldamise ning hariduse kui avaliku teenuse kvaliteedi. Kooli haldamine tuleb lahutada kooli pedagoogilisest tegevusest.
- Kool peab olema võimeline vastu võtma ja õpetama ka neid haigeid ja tugiõpet vajavaid lapsi, kelle suunamine erikoolidesse ei ole soovitatav ega otstarbekas. Koolihoones peab saama liikuda ka ratastoolis istudes. Liikumispuuetega ja muude kehaliste puuetega laste peredele tuleb tagada abivahendid lapse koolitamiseks kohalikus koolis või kodus.
- Kutsealane nõustamine peab olema varakult kättesaadav igale õpilasele.

Kutseharidus peab vastama tööturu nõudmistele ja tööandjate ootustele. Kutsehariduse pedagoogilisse ja halduslikku korraldamisse tuleb kaasata kõik tööturu osapooled.

- Kutseharidussüsteem peab lisaks kitsale erialasele koolitusele pakkuma ka laiemat kutsealast ettevalmistust. Toetame kutseõppeasutustes erialakoolitusele lisanduvat keskharidust.
- Kõigi tasemete üliõpilastele tuleb seadusega luua normaalõppeaja jooksul kehtivad sotsiaaltagatised. Peame vajalikuks säilitada võimalus tasuta kõrghariduse saamiseks riikliku koolitustellimuse piires. Riik peab tagama üliõpilastele, magistrantidele ja doktorantidele võimaluse saada madalaprotsendilist õppelaenu. Laen peab olema kättesaadav kõigile soovijatele ning vastama tegelikele õppekuludele. Riigi- või omavalitsusasutusse tööle asunud kõrgkoolilõpetanu õppelaen tuleb järk-järgult kustutada.

Eesti võti XXI sajandisse on pidevõpe

- Täiskasvanute täiend- ja ümberõpe on oluline tööhõiveprobleemide lahendamisel ning see tagab inimeste kiire kohanemise ühiskondlike ja majanduslike muutustega. Tööandja kulutused töötajate väljaõppele tuleb võrdsustada ettevõtte arendamisse tehtavate investeeringutega. Toetame Põhjamaade eeskujule rajaneva rahvakoolitussüsteemi rakendamist Eestis. Võimalused eluaegseks õppeks tuleb luua kõigile soovijatele sõltumata vanusest, elukohast ja majanduslikust seisundist. Kõik tõendatud koolituskulud litsentseeritud haridusasutustes peavad olema tulumaksuvabad.

- Eriti oluliseks peame õpetajate täiendõpet ja pidevat üldkultuurilist enesearendamist ning riiklikult finantseeritud võimalust omandada erialane kõrgharidus kaugõppe teel põhitöö kõrvalt.

Me tunnustame rahvusvähemuste õigust õppida oma emakeelt ja rahvuskultuuri ning loome selleks võimalusi ka riiklikus koolivõrgus. Eesti keele õpetamine muulasnoorte peab saavutama taseme, mis võimaldab nende integreerumist Eesti ühiskonda ning eestikeelse kõrghariduse omandamist.

KULTUUR

Me lähtume tõdemusest: isiksuse arengu aluseks on inimese seotus oma rahvuskultuuriga.

- Eesti riigi mõte ja eesmärk on eesti keele ja kultuuri püsimise ja arengu kindlustamine. Emakeelel põhinev ja traditsioonidele toetuv eesti rahvuskultuur on tänapäeva avatud ühiskonnas rahvusliku eneseteadvuse tähtsaim allikas ja eneseteostuse vahend.
- Me peame oluliseks eesti algupärase loomingu väärtustamist ning levitamist avalik-õiguslike meediakanalite abil. Massikultuuri levimisele tuleb vastu seada kogu ühiskonnale kättesaadav kodu- ja välismaine kõrgkultuur. Riigi välistegevuse oluliseks ülesandeks loeme Eesti kultuuri tutvustamist ja levitamist väljaspool Eestit.
- Me toetame rahvusvähemuste õigust kultuuriautonomiale ja selle piires emakeelsele haridusele. Ühiskonnaelus täiemahuliselt osalemiseks peab rahvusvähemuse liige valdama eesti keelt ja tundma eesti kultuuri.
- Kõrvuti eesti kultuuri ja hariduse arendamisega peab Eesti riik siinsetele rahvusvähemustele looma võimalusi oma kultuuri tundmaõppimiseks ja viljelemiseks. Eesti kultuurilise mitmekesisuse tunnustamine tugevdab riiklust ja ühiskonna elujõudu.
- Kunsti käsitleme inimese loomingujõu ühe esmase väljendusena. Kunstnik loob ühiskonnale ja ühiskond vajab kunstnikku maailma mõtestamiseks. Kunstniku loovuse eelduseks on tema intellektuaalne vabadus, õigus intellektuaalse omandi kaitsele ja riiklike sotsiaalsete tagatiste olemasolu.
- Me toetame maa- ja rahvakultuuri, külaliikumist ning regionaalse omapära säilitamist ja arendamist. Peame oluliseks maapiirkondade kultuurilise infrastruktuuri arendamist eesmärgiga ühendada koolid, rahvaraamatukogud, rahvamajad, külamuuseumid, kodukohaseltid üksteist toetavaks võrgustikuks.
- Me peame vajalikuks riiklikult toetada eesti algupärase väärt-, õppe- ja teabekirjanduse, samuti kultuuriväljaannete kirjastamist. Riigi toetust vajab ka eesti teatri, filmi, muusika ja kujutava kunsti viljelemine ning kultuuriloomingu kättesaadavaks tegemine. Eesti maksusüsteem peab soodustama erakapitali osalemist kultuuri rahastamisel.

Sport on osa meie kultuurist

- Me käsitleme tippsporti isiklikku ja rahvuslikku eneseteostust võimaldava kultuurivaldkonnana ja tegevusena, mis ühendab inimkonda kõige laiemal humanistlikul alusel. Peame vajalikuks väärtustada ja seadustada tippsport kui elukutse ning luua sellele sotsiaalsed tagatised.
- Spordi kandepinda tuleb laiendada rahvaspordi arendamise, tervislike eluviiside propageerimise ja kogu maad hõlmavate spordirajatiste võrgustiku abil.

Teadus tagab Eesti intellektuaalse sideme maailmaga.

- Teadustegevus Eestis on strateegiline ressurss, mille rakendamise üheks eesmärgiks peab olema kõigi ühiskonnaelu valdkondade arendamine.

- Teaduspoliitika ülesandena näeme Eesti teadusvõime tõhusat rakendamist ühiskondlike probleemide lahendamise, arengusuundade määramise ning kõrgtehnoloogilise ja innovaatilise tootmise teenistusse.
- Me toetame eesti-kesksete teadusalade arengut rahvusteaduslike uurimisprogrammide abil ja soovime neisse kaasata ka teiste maade teadlasi. Tuginedes meie teadlaste pikaajalisele kogemusele, toetame rahvusvahelist soome-ugri rahvastele ja Venemaale suunatud õppe- ja uurimistegevuse jätkamist Eestis.
- Me peame oluliseks riiklikult toetada eestikeelsete kõrgkooliõpikute ning teadus- ja aimekirjanduse väljaandmist.
- Me pooldame teadusuuringute ja arendustegevuse riikliku rahastamise suurendamist ning peame oluliseks nii kohaliku kui ka välismaise erakapitali kaasamist nendesse valdkondadesse. Toetame Eesti teadlaste osalust rahvusvahelistes uurimisprogrammides. Teaduse rahastamispoliitika peab looma tingimused noorte teadlaste võimete rakendamiseks kodumaal.

IV MAJANDUS

Tugev majandus on inimarengu ja ühiskonna heaolu peamiseks eelduseks. Riigi kohustus on luua tingimused majanduse kiireks arenguks.

- Me oleme seisukohal, et kõige sobivama keskkonna majanduse arenguks tagab vabale konkurentsile rajatud avatud turumajandus.
- Avaliku võimu ülesanne on majanduse pidevaks arenguks soodsa keskkonna loomine ja turutõrgete korrigeerimine.
- Me peame tähtsaks riiklike ja rahvusvaheliste abinõude kasutamist kriisiolukordade tekkimise vältimiseks ja majanduse kestva ning stabiilse arengu kindlustamiseks.
- Me peame oluliseks võimalikult paljude ühiskonnaliikmete osalemist majanduselusel, tähtsustades eelkõige väikeettevõtluse arengut ning säästuhoiustamist.
- Riigi konkurentsivõime üheks oluliseks eelduseks peame kvalifitseeritud tööjõu ettevalmistamist ja riigi tööjõuvarude maksimaalset rakendamist. Riigi majandusliku arengu vajadusi tuleb arvestada hariduspoliitika kujundamisel.
- Me lähtume omandi puutumatus ja omaniku vastutuse põhimõttest.

MAKSUD

Soodsa ettevõtluskeskkonna loomise ja säilitamise huvides peab maksusüsteem olema võimalikult stabiilne. Maksukoormus peab vastama inimeste õiglustundele ja ühiskonna arengu vajadustele.

- Me toetame maksusüsteemi arendamist suunas, mis soodustab majanduslikku aktiivsust, säästvat arengut ning sotsiaalse ja regionaalse tasakaalu kujunemist.
- Me ei poolda kaudsete maksude osatähtsuse suurendamist, mis tõstaks vaesemate perede suhtelist maksukoormust.
- Et avalik võim garanteerib omandi, siis on omanik kohustatud kaasa aitama avaliku võimu tegevuseesmärkide saavutamisele.
- Maamaks tuleb ümber korraldada kinnisvaramaksuks nii, et see vähendaks maapiirkondade suhtelist maksukoormust.

- Riigilõiv peab valdavalt kujunema tasuks riigilt ostetud teenuse eest.
- Tulude avalikustamisest tekkiv avalikkuse kontroll aitab kaasa maksude kokkukogumisele. Me peame oluliseks maksupettusi välistavate abinõude programmide pidevat täiustamist ja maksuameti ning tolliameti head tööd.

EELARVE JA RAHAPOLIITIKA

Rahapoliitika peab tagama Eesti rahasüsteemi stabiilsuse ja majanduse eduka arengu. Riigieelarve peab olema tasakaalustatud ja selge.

- Me peame oluliseks eelarvepoliitika jätkamist Euroopa rahaliidu nõuete raamides. Kuni eurole üleminekuni jätkame valuutakomitee süsteemi.
- Avaliku sektori kulutused peavad olema efektiivsed ja vastama ühiskonna toimimise ja arengu vajadustele.
- Riigieelarve peab kajastama võetavate välislaenude mahtu ning eelarve regulatiivses osas sätestatakse välislaenude kasutamise eesmärk ja kord. Seadusega tuleb sätestada ka omavalitsuste laenumaht ja laenude kasutamise kord.
- Valitsuse ülesanne on luua ja käigus hoida hästi toimiv riigivara haldamise süsteem. Riigi vara kasutamisest rahvusvaheliste teenuste osutamisel saadud tulu peab laekuma riigieelarvesse otse, ilma ametkondliku filtrita.
- Kohaliku omavalitsuse eelarve koostamise, täitmise ja kontrollimise kord tuleb sätestada seadusega.

Soodsa ettevõtluskeskkonna arendamine on riigi majanduspoliitika üks põhiülesandeid.

- Eesti majandus peab olema avatud ettevõtlusele ja investeeeringutele. Teenuste ja toodete pakkumisel ning loodusvarude kasutamisel lähtume vaba konkurentsi põhimõttest. Ettevõtluskeskkonna reguleerimisega tuleb välistada kartellikokkulepped ja monopoolne hinnakujundus.
- Riigi peamiseks ülesandeks tööstus- ja kaubanduspoliitika suunamisel on ettevõtete konkurentsi- ja ekspordivõime suurendamine, mis saavutatakse ettevõtluskeskkonna arendamise, investeeeringute, teadus- ja arendustegevuse soodustamise, uute tehnoloogiate juurutamise ning ettevõtete rahvusvahelistumisele kaasa aitamise abil.
- Ettevõtluskeskkonna arendamiseks tuleb tugevdada ettevõtlust toetavaid tugistruktuure, koostöövõrgustikku ja infovahetust ning rakendada tootekvaliteedi tagamise infrastruktuur.
- Ettevõtluspoliitika peab toetama eelkõige selliseid ettevõtteid ja majandusharusid, mis rakendavad kõige kasulikumalt ja säästvamalt Eesti ressursse ning suudavad kiirelt reageerida uuendustele ning muutuvale turusituatsioonile.
- Igäihel peab olema võimalus tegutseda ettevõtjana. Riik peab toetama väike- ja keskmist ettevõtlust kui majandusliku loovuse, paindlikkuse ja uuendusmõtte kandjat.
- Me pooldame väikelaenude süsteemi loomist ja täiustamist ning aitame kaasa hoiulaenuühistute tekkele.
- Tarbija õigusi peavad austama kõik tootjad ja turustajad: me toetame tarbijakaitseorganisatsioonide tegevust. Tarbijakaitseamet ja konkurentsiamet peavad kaitsma põhimõttekindlalt kõigi tarbijate õigusi.

Infrastruktuuri arendamine on riigi tähtsamaid majandus- ja regionaalpoliitika ülesandeid. Eesti maismaa-, vee- ja õhustransport, side- ja energiavõrgud peavad olema hästi arendatud ning integreeritud globaalsesse side- ja transpordivõrgustikku.

- Infrastruktuuri majandamisel on oluline riigi osalus ettevõtete omanikuna.
- Transiidipoliitika hõlmab sadamate ja raudtee moderniseerimist, rahvusvaheliste magistraalteede rajamist ning tolliameti töö tõhustamist. Oluliselt vajab arendamist raudtee logistika ja infrastruktuur.
- Telefoni-, posti- ja arvutiside areng peab võimaldama kvaliteetse, moodsa ning taskukohase teenuse kättesaadavuse kõikjal ja kõigile. Arvutiside kujuneb üldkasutatavaks side- ja väitlusvahendiks kogu ühiskonnas.
- Eesti peab olema võimalikult paljude ja küllaldase mahuvaruga kanalite kaudu lülitatud ülemaailmsesse telekommunikatsiooni- ja infovõrku, mis on teabeühiskonna loomise hädavajalik eeldus.
- Maapiirkondade infrastruktuuri arendamine peab toimuma riikliku programmi alusel.

Energiapoliitika peab lähtuma rahvusliku julgeoleku, keskkonnakaitse ja regionaalse arengu nõuetest.

- Peame otstarbekaks energiaettevõtetes riigi sellise osaluse säilitamist, mis lisaks seadusandlusest tulenevatele võimalustele tagab riigile õiguse mõjutada energeetika arengut.
- Me pooldame Eestit hõlmava Balti energiaringi võimalikult kiiret väljaarendamist.

Maamajanduspoliitika peab tagama kodumaisele toidulauale küllaldase hulga tervislikku toitu, kõigi Eesti piirkondade tasakaalustatud arengu ning tervisliku ja kauni loodushoidliku keskkonna.

- Maamajanduspoliitika hõlmab põllumajandust, metsandust, muud maapiirkondadele iseloomulikku majandustegevust ja ettevõtlust ning samuti kalandust nii sise- kui ka välisveekogudel.
- Maamajandus peab olema konkurentsivõimeline, jätkusuutlik ja paindlik. Toetades maapiirkondade arengut peab maamajanduspoliitika tagama samaaegselt säästliku suhtumise loodusesse ning soodustama eestilikku maastikukujundust.

Maamajandustegevus peab andma kvaliteetseid saadusi tarbijale ning tooma stabiilset tulu tootjale. Nende eesmärkide saavutamiseks arendame maamajandustegevuse konkurentsivõimet selle eripära arvestades.

- Me peame riigi ülesandeks tagada rahvusvahelistele nõuetele vastav maamajanduse õiguslik raamistik ning usaldusväärne järelevalve tootmise ja saaduste kvaliteedi üle. Tarbija vajadusi tuleb arvestada toiduahela kõigis tsüklites.
- Maamajandusalane nõuandeteenistus peab toetuma Eesti oludest ja tootjate vajadustest lähtuvatele rakendusuringutele.
- Lähtudes põllumajanduse ja kalanduse rahvusvaheliselt tunnustatud erisustest peame vajalikuks stabiilsust tagava paindliku toetus- ja krediidisüsteemi jätkuvat rakendamist.
- Me toetame ühistegevuse arengut, et soodustada optimaalsete turuhindade väljakujunemist ja käibevahendite püsimist põllumajanduses, mis on jätkusuutliku arengu eeldus.
- Peame vajalikuks Eestis liitumist Euroopa Liidu kalaoksjonite ketti.

Kogu Eesti peab elama. Oskuslik maamajanduspoliitika aitab kaasa maapiirkondade tasakaalustatud arengule.

- Me peame esmatähtsaks maapiirkondade tööhõive säilitamist ja selle edasist suurendamist uute töökohtade loomise abil. Kohalikke olusid arvestav nõustamisteenus peab olema kättesaadav kõigile ettevõtlikele inimestele.
- Me toetame maapiirkondades otstarbeka majandustegevuse ja ettevõtluse mitmekesistamist, et avardada maainimese võimalusi kasutada oma oskusi, võimeid ja materiaalseid vahendeid loovalt ning tulutoovalt.
- Me toetame põllumajandusliku tegevuse tugevdamist hõreda asustusega aladel.
- Me toetame kohalikku algatust küla- ja talukultuuri säilitamisel ja kaasajastamisel. Eesti talu peab kujunema külaelu traditsioone edasikandvaks ning samal ajal tänapäevaseks, toimetulevaks majapidamiseks.
- Peame vajalikuks riikliku toetussüsteemi käivitamist maapiirkondade demograafilise seisundi parandamiseks.

Oskuslik maamajanduspoliitika säästab loodust – Eesti peamist vara. Tänapäevaste vajaduste täitmine ei tohi vähendada tulevaste põlvkondade võimalusi. Inimese üks põhiõigus on elada puhtas, tervislikus keskkonnas.

- Põllumajanduskeskkonna riikliku programmi abil toetame söödi ja väheviljaka põllumaa rekultiveerimist rohu- ja metsamaaks, seame sisse maahooldustoetuse ja -kohustuse kultuurmaastike ja soodsa elukeskkonna säilitamiseks.
- Me toetame keskkonnahoidliku mahepõllunduse arendamist, mis loob uusi võimalusi kvaliteetse toidu pakkumiseks nii sise- kui ka välisurule.
- Me pooldame hea põllumajandustava rakendamist.
- Eesti kalavarusid tuleb kasutada säästlikult, lähtudes siseturu ja ekspordi vajadustest, kohusetundliku kalanduse koodeksist ja Euroopa Liidu ühtsest kalanduspoliitikast.
- Me peame vajalikuks tõhustada metsajärevalvet ja arendada metsahooldekultuuri. Riigi ülesandena näeme metsavarude samaväärse järelkasvu tagamist, pidades silmas, et Eesti mets on Eesti krooni kättevara.

V REGIONAALNE ARENG

Regionaalne areng: kogu Eesti peab elama.

- Eesti ja kõik tema osad peavad arenema edukalt toimetuleva ühiskonna suunas. Eesti on liiga väike, et lubada ääremaade kinnistumist, sest see lõhestab ühiskonda ja nõrgendab riigi julgeolekut. Riik peab looma võimalusi tühjenenud alade taasasustamiseks.
- Regionaalpoliitika tähendab eelkõige harupoliitikate regionaalse mõju analüüsimist ja suunamist soovitud suunas. Laiaulatuslike otsuste langetamise eel tuleb hinnata nende mõju regionaalsest aspektist, et vältida mõne piirkonna väljasuretamist ja soosida piirkondade taaselavnemist.
- Tuleb keskenduda piirkondade arenguvõimaluste väljaselgitamisele ja nende rakendamisele, piirkondade sotsiaalse ning majandusliku arengu tasakaalustamisele, nn “ääremaade” uuendusvõime ja sealsete elanike haridustaseme tõstmisele ning elukeskkonna parandamisele.

Regionaalpoliitika kaudu valmistatakse ette Eesti osalemist Euroopa Liidu regionaalprogrammides.

- Regionaalpoliitilist eritählepanu nõuavad erinevatel põhjustel majanduslikku ja sotsiaalset ümberkujundamist vajav tööstuspiirkond Kirde-Eestis, piirialad, saared ning uuenduslainest kõrvale jäänud maapiirkonnad.
- Riiklike investeeringuid on vaja töökohtade loomiseks piirialadel, et tagada riigi julgeolek; saarte ja muude raskesti ligipääsetavate piirkondade elanike transpordikulude korvamiseks; transpordivõrgu üleriigiliseks rajamiseks; sotsiaalse infrastruktuuri üleriigiliseks rajamiseks; side ja infotehnoloogiliste võrgustike arendamiseks.
- Regionaalpoliitika ülesanne on aidata lahendada tööhõive vähenemisega kaasnevat probleemi, soodustades uute tegevusalade viljelemist ja uute töökohtade loomist maapiirkondades.

VI SÄÄSTLIK ARENG

Inimese üks põhiõigusi on elada puhtas ja tervislikus keskkonnas.

- Säästliku arengu aluseks on ressursside maksimaalne säästmine loodusvarade kasutamisel ning tervisliku elukeskkonna loomisel. Tuleb vähendada taastumatute loodusressursside aineringsesse rakendamist ja ohtlike ainete kasutamist, pikendada toodete elutsükli ja rakendada maksimaalselt taaskasutust ning ümbertöötlemist.
- Senisest suuremat rõhku tuleb panna taastuvate loodusressursside, eriti metsa, säästlikule ning plaanipärasele kasutamisele, et vältida nende läbimõtlematut kasutamist ja kuritarvitamist. Säästlik metsamajanduspoliitika peab muuhulgas tagama bioloogilise mitmekesisuse säilimise ja liigikaitse.
- Energiamajanduses tuleb võtta suund taastumatute energiaallikate järk-järgulisele vähendamisele energiabilansis, millega kaasneks ka CO₂ emissioonide vähenemine. Rohkem tuleb kasutusele võtta taastuvaid energiaallikaid ning tõsta energiakasutuse efektiivsust.
- Peame õigeks saastaja vastutuse suurendamist keskkonnakahjude vältimiseks ja likvideerimiseks. Tuleb karmistada kontrolli ja karistusi loodusvarade säästmiseks ning puhta keskkonna tagamiseks. Soodustame ettevõtete initsiatiivi uute ja vähemsaastavate tehnoloogiate kasutuselevõtul.
- Tuleb jätkata eelarveraha ja erasektori ning rahvusvahelise abi koordineeritud investeerimist keskkonnakaitse infrastruktuuri rajamisse, saaste ennetamisse ja likvideerimisse ning prügimajanduse arendamisse.
- Riik peab korraldama tänapäevast keskkonnaseiret, mille eesmärk on looduses toimivate protsesside jälgimine saastegurite väljaselgitamiseks ning nende likvideerimiseks või mõju vähendamiseks.
- Me pooldame tänapäevase ökoloogilise hariduse andmist alates põhikoolist kuni pideva täiskasvanukoolituseni.
- Peame vajalikuks jätkata ja arendada rahvusvahelist keskkonnahoiu alast koostööd, eriti Läänemere regioonis. Pooldame Eesti ühinemist Euroopa Liiduga muuhulgas ka keskkonnakaitse ja säästva arengu seisukohast – oleme veendunud, et EL keskkonnaseadustiku nõuete ülevõtmine aitab kaasa Eesti keskkonna seisundi ja elanike tervise ning heaolu paranemisele.

VII TURVALISUS

Me lähtume põhimõttest, et siseriiklik turvalisus tagatakse politsei, piirivalve, tolli, Kaitseväe ja kogu elanikkonna koostöös. Mainitud institutsioonid abistavad ja täiendavad üksteist, mitte ei võistle omavahel.

- Inimeste turvalisuse tagamisel on esmatähtis kõrvaldada kuritegevuse sotsiaalsed allikad. Selleks tuleb erilist tähelepanu pöörata noorsoo kasvatamisele, narkoäri tõkestamisele, tööpuuduse sotsiaalsete tagajärgede ennetamisele ning asotsiaalsetes peredes kasvavate laste kaitsmisele.
- Ühiskonna turvalisuse saavutamiseks ja kuritegevuse ohjeldamiseks tuleb tugevdada politseid, suurendada tema tegusust ja parandada mainet. Tiigrihüpe politseis peab jõudma iga konstaablini.
- Igas kohalikus omavalitsuses peab olema oma konstaablipunkt.
- Korrakaitseasutused peab kindlustama usaldusväärse, riigile ustava ja väljaõppinud kaadriga, kellele tuleb tagada keskmisest suurem palk ja tema töö ohtlikkusele vastavad sotsiaalsed tagatised.
- Piirivalves tuleb kõrvuti kohustusliku teenistusega jätkata vabatahtlikkuse alusele rajatud professionaalse, hea väljaõppe ja nüüdisaegset varustust kasutava piirivalveteenistuse väljaarendamist. Erandina võib piiriäärsetes valdades elavaid noormehi pärast kuuekuulist ajateenistust suunata piirivalvekursustele ja sellele järgnevale piiripraktikale (ajateenistuse piires), see tagab erakorralistel juhtudel piirivalvele kiire professionaalse abi.
- Oluliselt on vaja parandada piiril tegutsevate riiklike struktuuride koostööd, luua ühine andmebaas, milles on piirikontrolliks vajalik informatsioon, ning tagada infovahetus naaberriikide piirivalveteenistustega.
- Et tugevdada riigipiiri ja tagada kontroll kogu Eesti ala üle, toetame asundustegevuse riiklike programmide kaudu kodanike ümberasumist piirialadele ning hõredalt asustatud piirkondadesse.
- Riik peab tagama kutselistele päästeteenistustele nüüdisaegse väljaõppe ja varustuse, avalik võim peab toetama vabatahtlike tuletõrje- ja päästeühingute tegevust ning korraldama elanike väljaõpet eriolukordades tegutsemiseks.
- Ühiskonna turvalisuse tagamisel on oluline osa ka eraturvateenistustel. Lubamatu on politsei ja eraturvafirmade ülesannete, teabe ja kaadri segunemine, see tuleb seadusega välistada.
- Elanikkonna osalemine korrakaitstes on võimalik ainult reaalselt toimiva kodanikukaitseüsteemi kaudu, mille ülesanne on sellealaste õppuste korraldamine.
- Iseenda ja oma kodu kaitseks relva omamine on vaba kodaniku õigus, kuid relvalubade väljaandmisel ja relvade hoidmisel on vajalik range kord ja järelevalve. Loata relva, laskemoona ja lõhkeaine omamist, valmistamist ja kasutamist tuleb rangelt karistada.
- Peame vajalikuks tõsta kohtute usaldusväärset ja efektiivsust, selleks tuleb parandada õiguskaitseorganites tegutsevate inimeste väljaõpet ja kohtusüsteemi juhtimist. Õigusabi peab olema kvaliteetne ning kättesaadav ka majanduslikult vähekindlustatud isikutele.
- Kurjategijad peavad saama õiglase karistuse. Kinnipidamiskohas peab inimene olema hõivatud töö ja õpingutega ning tasuma suurema osa kinnipidamiskuludest ise.

Tervikliku julgeoleku eelduseks Eestis on terviklik ühiskond, kus majanduse arenguga kaasneb sotsiaalsete pingete ületamine ja kaitsetahte olemasolu. Näeme kõiki jõustruktuure ühiskonna osana ning mitte keelaja, käskija ja kaitsja välispidises rollis.

- Rahvuslik julgeolek tervikuna on enam kui sõjaline julgeolek. Lisaks sõjalisele julgeolekule on rahvusliku julgeoleku sisuks inim- ja kodanikuõiguste kaitse, ühiskondlike konfliktisõlmede lahendamine, ökoloogiliste katastroofide ärahoidmine ning rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemine. Rahvusliku julgeoleku kaitseks aitame kaasa laialdase ühiskondliku üksmeele loomisele ning arendame aktiivset rahvusvahelist tegevust.

- Riigi sisemise ja välise julgeoleku tagamine on üks riigi põhiülesandeid, mida on edukalt võimalik lahendada ainult siis, kui rahvas on valmis oma riiki kaitsma. Eestlane peab jõudma tõdemuseni, et Eesti riigi kaitse ja kaitseväeteenistus on tema vastutusel. Aitame kaasa kaitseväge ja kaitsevaelaste sotsiaalse staatuse tõusule NATO riikide tasemele.
- Demokraatliku riigi kaitsepoliitika tuleb rajada rahva informeeritusele riigikaitse põhialustest ja poliitiliste jõudude kokkuleppele. See eeldab, et kõik riigikaitse seisukohalt olulised ettepanekud ja ideed tuleb läbi arutada ja otsused langetada Riigikogus. Kaitsejõud peavad alluma tsiviilkontrollile, mis hõlmab parlamentaarsete ja muude demokraatlike institutsioonide kontrolli nii kaitsejõudude juhtimise ja põhitegevuse kui ka majandustegevuse ning kaitsejõudude vaimse õhkkonna ja sotsiaalsete tingimuste üle.
- Sõjalise riigikaitse selgroo moodustab Eestis reservvägi. Kaitsejõudude põhiosa on noormeeste kohustuslikud (ja tütarlaste vabatahtlikud) kaitseteenistusele rajanevad regulaarsed kaitsevägeüksused. Üliõpilastel peab olema alternatiivne võimalus saada kaitsevägealine ettevalmistus õppeasutuses õppimise ajal.
- Kohustuslik kaitseteenistus peab andma kõigile noorsõduritele üldsõjaväelise väljaõppe ja erialase ettevalmistuse ning oskuse tegutseda meeskonnana ja järgida kaitseväge distsipliini. Lisaks sellele peab kaitseteenistus kasvatama inimest kodanikuna, varustama teda oskustega ühiskonnas veelgi paremini tegutseda. Reservväelaste regulaarse väljaõppe peab korraldama Kaitseministeerium koos Kaitsejõudude Peastaabi ja Kaitseliiduga ning selleks tuleb leida vahendid ja koostada kindel ajakava.
- Kaitseväge tuumikuks peavad saama hea väljaõppega, mobiilsed ja nüüdisaegse relvastusega üksused. Ohvitseride ja allohvitseride väljaõppe kaasajastamiseks soovime senisest enam suunata kadette ja õppejõude õppima lääne riikidesse ja kutsuda Eestisse teiste riikide väljaõppe asjatundjaid.
- Kodanike kaitsetahte kasvatamisel ning oma liikmete sõjalise väljaõppe parandamisel on tähtis osa Kaitseliidul, mida riik igakülgset toetab. Senisest tõhusamalt tuleb kontrollida Kaitseliitu astujaid ning relvade väljaandmist kaitseliitlastele ja relvade kasutamise korda.
- Eesti julgeoleku saavutamise vahend on NATO täisliikme staatus. Selle saavutamiseks tuleb arendada kaitsejõude nii tehniliselt kui sotsiaalselt. Osaledes NATO rahupartnerlusprogrammis ning rahvusvahelistes rahuvalve- ja rahutagamisoperatsioonides õpime koos tegutsema ja ühiselt vastutama.

Soovime Eesti tihedat sõjalist koostööd Läti ja Leeduga.

NATO on rahva kollektiivne elukindlustus, Eesti riigi julgeoleku tagaja.

- Eesti julgeoleku saavutamise vahend on NATO täisliikme staatus. Selle saavutamiseks tuleb arendada kaitsejõude nii tehniliselt kui sotsiaalselt. Rahaline panus NATO liikmeks saamisel on eesti rahva kollektiivne elukindlustus.

Julgeolek on rahvusvaheline ja ühtne.

- Osaledes NATO rahupartnerlusprogrammis ning rahvusvahelistes rahuvalve- ja rahutagamisoperatsioonides õpime koos tulevaste partneritega tegutsema ja ühiselt vastutama.

VIII EESTI JA MAAILM

Euroopa Liit parandab eestlase elujärge ja toob stabiilse elukeskkonna.

- Eesti koht maailmas on Euroopa Liidus. Eesti riikluse säilitamiseks ja turvalise tuleviku tagamiseks ei ole Euroopa Liidule alternatiivi. Kuulumine stabiilsesse ühinenud Euroopasse tagab Eesti rahva elujõu ja kultuuri säilimiseks ning kindlustamiseks parimad tingimused.
- Sotsiaaldemokraadid on veendunud, et Euroopa Liiduga ühinemine aitab kaasa Eesti majanduse kasvule, rahva elujärje parandamisele ning suurendab rahvuslikku julgeolekut.
- Euroopa Liiduga ühinemise nimel tehtud töö on positiivselt mõjutanud Eesti kiiret arengut, andnud sellele sihi ja suuna euroopaliku elukorralduse poole. Seda iseloomustab nii sotsiaalse õigluse väärtustamine kui ka kõikide piirkondade ühtlane areng. Sotsiaaldemokraatide põhimõtte sotsiaalsest õiglusest leiab toetust Euroopa Liidus valitsevatelt arusaamadelt.
- Euroopa Liiduga ühinenud Eesti tegutseb seal Euroopa ühtsuse nimel, teenides selle kaudu tõhusalt meie riiklikke huve. Taotleme põhjadimensiooni tugevdamist, väikeriikide esindatuse tugevdamisest ja liidusisese demokraatia edasiarendamist.

Välispoliitika peab teenima riigi ja rahva julgeolekut.

- Põhja Atlandi Alliansi NATO liikmeks saamine on Eesti tähtsamaid välispoliitilisi sihte. NATO-ga liitumisel saab välispoliitiline tegevus olla edukas alles pärast selge poliitilise tahte realiseerumist riigisisese kaitsepoliitika vallas.
- Tahame arendada Eestit selliselt, et meie riigist saab NATO täisväärtuslik liige, kes suudab ausalt täita endale võetud kohustusi.
- Euroopa Liidu liikmekssaamine on Eesti küpsustunnistus NATO-sse astumiseks

Edukas majandus on rahvusvaheline.

- Välissuhtluses aitame igati kaasa oma tootjate tutvustamisele ja neile uute eksportturgude leidmisel.

Rahvusvaheline koostöö on vastutuse jagamine.

- Eesti osaleb realistliku ja tulemustele orienteeritud välispoliitika piirides rahvusvaheliste organisatsioonide töös. Eesti on valmis jagama oma kogemusi arenevate riikidega, kes toetavad Eesti põhimõtteid ja eesmärke.

Eesti sotsiaaldemokraadid on rahvusvahelised sotsiaaldemokraadid.

*Sotsiaaldemokraatlik Erakond on Euroopa Sotsiaaldemokraatliku Partei ESP-i assotsieerunud liige. Sotsiaaldemokraatlik Erakond on Sotsialistliku Internatsionaali liige

Sotsiaaldemokraatlik Erakond teeb tihedat koostööd Euroopa sotsiaaldemokraatliku parteiga, eriti oma Euroopa poliitika koordineerimises.